

Hasta Hakları ve Sorumlulukları

Prof. Dr. Nazmi Zengin
Toplum Sağlığı Araştırma
ve Geliştirme Merkezi
Yönetim Kurulu Başkanı

“Hasta hakları” kavramı özellikle ülkemiz için yeni sayılabilecek bir kavram olmasına rağmen bu konudaki ilk belgenin Hipokrat Yemini olduğunu söylemek hiç de abartı olmaz. Çeşitli ortamlarda bu durumu açıkladığımızda hiç de nadir olmayarak “Nasıl olur, Hipokrat bir hekim değil mi? Hasta haklarıyla hekimlerin, hekimlik yeminin ne ilgisi var?” tepkisini alıyoruz. Tabii ki bu tepki bilgisizlikten kaynaklanıyor. Hiç biri Hipokrat Yemini’ni ya da diğer hekim antlarını okumamış bu kişilerin gözünde hasta hakları hastaları hekimlerin yapabileceği haksızlıklardan ve yanlışlıklardan korumak üzere geliştirilmiş bir haklar dizisi. Oysa gerçek öyle değil. Hakikatten Hipokrat’tan bu yana hasta haklarının en büyük savunucuları hekimler olagelmışlerdir. Bunun en büyük belgelerinden biri

çağdaş anlamdaki hasta hakları konusundaki ilk belge biri olan 1981 tarihli Lizbon Bildirgesi’dir. İzleyen belgelere temel kaynak olma özelliğini taşıyan bu belge Dünya Tabipler Birliği tarafından yayınlanmıştır. Hekimlerin hasta hakları konusunda bu derece duyarlı olmalarının nedeni hekimliğin her hangi bir iş (job) değil bir meslek (profession) olmasında yatmaktadır. Bu nedenle her hekim, hekim hakları ile hasta haklarının kardeş olduğu, bunların etle tırnak gibi ayrılmaz olduğu bilincine sahiptir. Artık hekimliğin tek başına yapılan bir faaliyet değil bir ekip çalışması olduğu göz önüne alındığında hemşiresinden hasta bakıcısına, eczacısından diyetisyenine kadar ekibin tüm üyelerinin aynı duyarlılığı paylaşmalarının kaçınılmaz olduğu açıktır.

HASTA HAKLARI NELERDİR?

Hasta hakları temel insan haklarının sağlık hizmetleri alanındaki yansımasıdır. Hasta hakları terimi her ne kadar salt kelimelere bakıldığında sadece hastalık sürecinde

karşılaşılan sorunlara özgü hakları kapsıyormuş gibi anlaşılabilir da gerçek böyle değildir. Aslında sağlıklı olma ve yaşama hakkı da hasta hakları içinde mündemictir. Aşağıda Avrupa Birliği ülkelerindeki hekim ve hasta örgütlerince kabul edildiği çerçevede on dört temel hasta hakkını sunuyoruz:

Önleyici Tedbirlerin Alınması Hakkı

Her birey hastalıkların önlenmesi için uygun koruyucu sağlık hizmeti alma hakkına sahiptir. Sağlık kurum ve kuruluşları, bu amaca ulaşmak için toplumun bilinç düzeyini yükseltmek, toplumdaki çeşitli riskli gruplarına düzenli aralıklarla ücretsiz olarak sağlık hizmetleri sunmak ve bilimsel araştırma sonuçları ile teknolojik yeniliklerden herkesin yararlanmasını sağlamakla görevlidir.

Yararlanma Hakkı

Her birey sağlık ihtiyaçlarının karşılanması için sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir. Sağlık kurum ve kuruluşları hastalığın türü, zamanı, ikamet yeri veya mali kaynaklar konusunda ayırım yapılmaksızın herkese eşit olarak yararlanma hakkını garantilemelidir.

Tedavi ihtiyacı olan ancak giderlerini karşılayamayan bir birey ücretsiz olarak tedavi görme hakkına sahiptir. Başvurduğu hastane veya klinik ister küçük ister büyük olsun her bireyin yeterli hizmeti alma hakkı vardır. Gerekli oturma izni olmasa bile acil ya da gerekli durumlarda her birey ayaktan ya da yataklı tedavi alma hakkına sahiptir.

Az rastlanan bir hastalığı olan birey, aynen sık görülen bir hastalığı olan birey gibi gerekli tedavi ve ilaç alma hakkına sahiptir.

Bilgilenme Hakkı

Her birey kendi sağlık durumu, sağlık kurum ve kuruluşları ve onlardan nasıl yararlanabileceği hakkında ve bu konularla ilgili tüm bilimsel araştırma ve teknolojik yenilikler ile ilgili bilgi alma hakkına sahiptir.

Sağlık kurum ve kuruluşları, sağlık hizmeti sunucuları ve sağlık çalışanları, hastayı dini, etnik ve dil özelliklerini göz önünde bulundurarak anlayacağı biçimde bilgilendirmelidir. Sağlık kurum ve kuruluşları bürokratik engelleri kaldırarak, sağlık çalışanlarını eğiterek ve bilgilendirici materyalleri hazırlayıp dağıtılarak tüm bilgilerin kolay ulaşılır olmasını sağlamakla görevlidir. Hasta klinik dosyalarına ve tıbbi kayıtlarına doğrudan ulaşma, fotokopi etme, içerikleri hakkında sorular sorma ve herhangi bir hata varsa düzeltilmesini isteme hakkına sahiptir. Hastanede yatan hasta sürekli ve kapsamlı bilgi alma hakkına sahiptir, bu hakkın kullanılması gerektiğinde bir "bilgilendirme elemanı" ile garanti edilebilir.

Her birey, bilimsel araştırma, farmasötik tedavi ve teknolojik yenilikler bilgiye doğrudan ulaşma hakkına sahiptir. Doğruluk, güvenilirlik ve saydamlık kriterlerini karşılamak kaydıyla bu bilgi kamusal ya da özel kaynaklardan edinilebilir.

Onam (Rıza) Hakkı

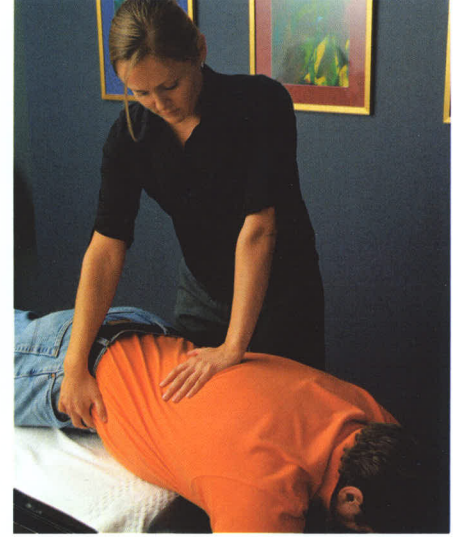
Her birey sağlığı ile ilgili kararlara aktif olarak katılabilmesini mümkün kılacak tüm bilgileri alma hakkına sahiptir. Bu bilgiler bilimsel araştırmalar katılım da dahil olmak üzere tüm işlem ve tedaviler için önkoşuldur.

Sağlık çalışanları ve diğer meslek mensupları hastalara uygulanacak herhangi bir tedavi veya ameliyat hakkında -riskleri, sıkıntılarını, yan etkileri ve alternatifleri de dahil- tüm bilgileri vermek zorundadır. Bu bilgi hastaya sağlık durumuyla ilgili tedavinin belirlenmesine aktif olarak katılımını sağlamasına yetecek kadar süre tanıyacak biçimde (en az 24 saat önce) verilmelidir.

Sağlık çalışanları ve diğer meslek mensupları hastanın bildiği bir dili kullanmalı ve teknik bilgileri olmayanların anlayabileceği bir biçimde iletişim kurmalıdır.

Aydınlatılmış onam vermek için yasal bir temsilcinin gerektiği tüm durumlarda, hasta çocuk ya da erişkin olsun, anlayacak

“ Her birey sağlık ihtiyaçlarının karşılanması için sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir ”

veya karar verecek durumda olsun ya da olmasın yine de kendisi ile ilgili kararlara olabildiğince katılması sağlanmalıdır. Hastanın aydınlatılmış onamı bu temelde alınmalıdır.

Hastanın tedavi veya tıbbi girişimi reddetme ve tedavi sırasında kararını değiştirip devam edilmesini reddetme hakkı vardır. Hasta sağlık durumu ile ilgili bilgilendirilmeyi reddetme hakkına sahiptir.

Özgür Seçim Hakkı

Yeterli bilgiye sahip her birey farklı tedavi işlemleri ve tedavi verecek kişiler arasında özgürce seçim yapma hakkına sahiptir. Hastanın, hangi teşhis ve tedavi yönteminin uygulanacağına ve hangi birinci basamak hekimi, uzman veya hastanenin kullanılacağına karar verme hakkı vardır.

Sağlık kurum ve kuruluşları, hastaları belli tedavileri uygulayan

çeşitli merkezler ve hekimler ile bunların tedavi sonuçları hakkında bilgilendirerek bu hakkın kullanılmasını garanti etmekle yükümlüdürler. Sağlık kurum ve kuruluşları bu hakkın kullanımını kısıtlayan tüm engeller kaldırmalıdır. Doktoruna güvenmeyen bir kişi başka bir doktor seçebilir.

Mahremiyet ve Gizlilik Hakkı

Her birey sağlık durumu ve olası tanı ve tedavi işlemlerine ilişkin bilgiler dahil kişisel bilgilerinin gizli tutulması; ayrıca tanıtılma muayeneler, uzman ziyaretleri ve tıbbi ya da cerrahi tedaviler sırasında mahremiyetin korunması hakkına sahiptir. Bir bireyin sağlık durumuna ve uygulanan tıbbi/cerrahi tedavilere ilişkin veri ve bilgiler mahrem kabul edilmeli ve bu nedenle yeterince korunmalıdır. Uygun çevresel koşullarda ve (hastanın özel onayı ya da isteği olmadıkça) sadece mutlaka orada bulunması gerekli kişiler nezdinde yapılması gereken tıbbi/cerrahi tedaviler (tanıtılma muayeneler, uzman ziyaretleri, ilaç uygulamaları vb.) sırasında dahi kişisel mahremiyete saygı gösterilmelidir.

Hastaların Vaktine Saygı

Her birey hızlı ve önceden belirtilen süre içerisinde gerekli tedaviyi alma hakkına sahiptir. Bu hak tedavinin her aşaması için geçerlidir. Sağlık kurum ve kuruluşları olgunun aciliyet derecesi ve spesifik standartlar temelinde belli bir süre içinde verilmesi gereken hizmetleri dikkate alarak bekleme sürelerini belirlemekle yükümlüdür.

Sağlık kurum ve kuruluşları her bireye hizmetten yararlanma konusunda garanti verilmeli ve bekleme listesi varsa hemen bu listeye dahil edilmesini temin etmelidir. Mahremiyete saygı ilkesiyle sınırlı olmak kaydıyla her birey isterse bekleme listelerine bakabilir.

Sağlık kurum ve kuruluşları önceden belirlenen maksimum süre içerisinde hizmet veremediklerinde aynı kalitedeki alternatif kurum ve kuruluşları kullanım olanağını garanti etmeli ve bundan kaynaklanan harcamaları makul bir süre içerisinde hastalara geri ödemelidir.

Hekimler hastalarına bilgilendirme süresi de dahil olmak üzere yeterli zaman ayırmalıdır. Dünya Sağlık Örgütü bu süreyi her hasta için ortalama 20 dakika olarak belirlemiştir.

Kalite Standartları Uyulması Hakkı

Kusursuz standartların tanımlanması ve bunlara uyulması temelinde her birey yüksek kalitede sağlık hizmetinden yararlanma hakkına sahiptir. Kaliteli sağlık hizmeti hakkı, sağlık kurumlarının ve sağlık meslek mensuplarının teknik performans, konfor ve insan ilişkileri açısından tatmin edici düzeylerde sunum yapmasını gerektirir. Bu kamusal ve konsültatif işlemlerle belirlenen ve düzenli aralıklarla gözden geçirilen ve sorgulanan kusursuz kalite standartlarının tanımlanması ve bunlara anlamına gelir.

Güvenlik Hakkı

Her bireyin kötü işleyen sağlık hizmetlerinden, tıbbi kötü uygulama ve hataların yol açtığı zararlardan korunma ve yüksek güvenlik standartları sağlayan sağlık hizmetleri ve tedavilerden yararlanma hakkı vardır. Bu hakkı garantilemek için hastaneler ve diğer sağlık kurum ve kuruluşları risk faktörlerini sürekli izlemeli ve elektronik tıbbi cihazların uygun bir şekilde korunmasını ve bu cihazları kullananların iyi eğitilmiş olmasını sağlamaları gereklidir.

Tüm sağlık mesleği mensupları tıbbi tedavinin bütün aşamalarının ve unsurlarının güvenliğinden tam olarak sorumludurlar. Hekimler sürekli eğitim alarak ve örnekleri inceleyerek hata riskini azaltmalıdırlar.

Amirlerine ya da iş arkadaşlarına mevcut riskleri bildiren sağlık çalışanları olası olumsuz sonuçlardan korunmalıdır.

Yenilik Hakkı

Her birey ekonomik ya da finansal kaygılardan bağımsız olarak uluslararası standartlara göre, -tanısal işlemler de dahil olmak üzere- yeniliklerden yararlanma hakkına sahiptir.

Sağlık kurum ve kuruluşları, az rastlanan hastalıklara özel önem vererek, biomedikal alanda araştırmalar yapmak ve yapılan araştırmaları desteklemekle yükümlüdür. Araştırma sonuçları kamuoyuna yeterince duyurulmalıdır.

Gereksiz Ağrı ve Sıkıntıdan Kaçınma Hakkı

Her birey hastalığının her evresinde, acı ve sıkıntıdan olabildiğince korunma hakkına sahiptir. Sağlık kurum ve kuruluşları, bu amacın gerçekleşmesi için, örneğin palyatif tedavilerin yapılması ve bunlara hastaların kolayca ulaşabilmesi gibi, tüm önlemleri almayı üstlenmelidirler.

Tedavinin Kişiselleştirilmesi Hakkı

Her birey tanı ve tedavi programlarının olabildiğince kendi kişisel ihtiyaçlarına göre ayarlanmasını isteme hakkına sahiptir. Sağlık kurum ve kuruluşları, bu amacı gerçekleştirmek için ekonomik kazançlılık kriterini sağlık hakkının önüne geçirmedini gösterecek biçimde olabildiğince bireye uygun esnek programlar sağlamalıdır.

Şikayet Hakkı

Her birey bir zarara uğradığında şikayet etme ve cevap isteme ya da başka bir geribildirim alma hakkına sahiptir. Sağlık kurum ve kuruluşları, hastaların hakları konusunda bilgilenmelerini ve herhangi bir ihlal ya da haksızlıkla karşılaştıklarında bunun yanlış olduğunu fark edip şikayette bulunabilmelerini sağlayarak bu hakkın işleyişini garanti etmelidirler.

Şikayet, belli bir süre içerisinde sağlık kurum ve kuruluşu yetkililerince ayrıntılı biçimde ve yazılı olarak cevaplandırılmalıdır. Şikayetler standart işlemler izlenerek yapılmalı ve bağımsız

kurumlar ve/veya sivil toplum kuruluşlarınca kolaylaşmalı ve hastayı mahkemelere başvurma da alternatif çözümler konusunda hastayı engellememelidir.

Tazminat Hakkı

Tedavisi sırasında maddi, manevi ya da ruhi zarar gören bireyin makul olan kısa bir sürede yeterli bir tazminat alma hakkı vardır.

Sağlık kurum ve kuruluşları, sorumluluğun gerçekte kimde olduğunun kesin olarak saptanamadığı hallerde dahi, zararın nedeni ve ağırlığı ne olursa olsun (uzun süre bekletmeden malpraktise kadar) tazminat vermeyi mutlaka garanti etmelidir.

ÜLKEMİZDE HASTA HAKLARI UYGULAMALARI

Ülkemizde Hasta Hakları Yönetmeliği 1998 yılında yürürlüğe girmiş ancak hükümleri yeterince hayata geçirilememiştir. Sağlık Bakanlığınca 15.10.2003 tarihinde yayımlanan 'Sağlık Tesislerinde Hasta Uygulamalarına İlişkin Yönerge' hasta haklarının ülke çapında uygulamaya geçirilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Yönerge doğrultusunda Sağlık Bakanlığı bünyesinde Hasta Hakları Şube Müdürlüğü, hastanelerde Hasta Hakları Birimleri ve Hasta Hakları Kurulları oluşturulmuştur. Hastane Hasta Hakları Kurulu'nu oluşturan üyeler şunlardır: hastane toplam kalite uygulamalarından sorumlu başhekim yardımcısı, hasta hakları birimi sorumlusu, şikayet edilen personelin birim sorumlusu, sosyal hizmet uzmanı veya psikolog, hasta hakları konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşu temsilcisi, varsa hastanın yasal savunucusu, 4688 Sayılı Kamu Sendikaları Kanunu'na göre o kurumda yetki almış sendika temsilcisi.

Hemen fark edileceği gibi Kurul personele yönelik şikayetlerin değerlendirileceği bir makamın gerekliliği var sayımına dayanmaktadır. Kuşkusuz hasta hakları ihlallerinin personelden kaynaklanmış olanları da vardır, ancak bunlar azınlıktır.

“ Her birey tanı ve tedavi programlarının olabildiğince kendi kişisel ihtiyaçlarına göre ayarlanmasını isteme hakkına sahiptir ”

Hasta hakları ihlallerinin çoğu sistem kaynaklıdır ve bunların çözümü Kurul'ları aşmaktadır. Yönerge ile Kurul'larda sivil toplum temsilcilerinin görevlendirilmesi gerçekten önemli bir ilerlemedir. Ancak toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar veren bu Kurul'ların vereceği kararlarda memurların daima belirleyici olacağı, sivil toplum temsilcilerinin ve hasta temsilcilerinin daima azınlıkta kalacağı açıktır.

Tüm bunlara rağmen hasta hakları konusunda Sağlık Bakanlığı'nın başlattığı çalışmalar önemlidir ve populizme alet edilmediği sürece desteklenmelidir. Ancak hasta haklarıyla ilgili çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşlarının rolünün artarak Hasta Hakları Kurullarında belirleyicilik açısından memur üyelerle eşit konuma gelmelerinin sağlanması şarttır.

HASTA SORUMLULUKLARI

Her hak bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Başka bir deyişe sorumluluk olmadan hak olmaz. Maalesef ülkemizde bazen kişi ya da kurumların hep haklardan dem vurduklarını, sorumluluklarından söz edilmesine içerlediklerini müşahede ediyoruz. Yine benzer bir tutumla haklardan bahsedildiğinde hemen " önce sen şu şu sorumluluklarını yerine getir ondan sonra haklarından bahset!" gibi sorumlulukları öne çıkararak hakları arka plana itici söylemlerin dillendirildiğini de görmekteyiz. Bu yaklaşımların her ikisi de sakıncalıdır. Hakları ve sorumlulukları birbirinin ardına ya da önüne koyamayız: onlar aynı düzlemde, yan yana olduklarında bir anlam ifade eden kavramlardır.

Hasta ve yakınlarının sorumluluklarının içeriği ve kapsamı hasta haklarında olduğu gibi ortaya konmuş değildir; ancak, hastanın bir sağlık kuruluşuna başvurmadan ve başvurduktan sonraki süreçte yerine getirmesi gereken ödev ve yükümlülükler olarak tanımlanabilir. Bunları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

Bilgi Verme

Hasta, mevcut şikayetleri, geçirdiği hastalıklar, daha önce hastaneye yatırılıp yatırılmadığı, uygulanan tedaviler, kullandığı ilaçlar ve sağlığı ile ilgili tüm konularda doğru ve tam bilgi vermelidir.

Hasta, tedavi esnasında ve sonrasında durumunda meydana gelen, beklenilmeyen değişiklikleri doktoruna bildirmelidir. Hasta; tedavisi ve ilaçlarla ilgili tavsiyeleri dikkatle dinlemeli ve anlayamadığı yerleri sormalıdır.

Hastanın; tedavisiyle ilgili önerilere uyum sağlayamama durumu söz konusu ise bunu sağlık çalışanlarına bildirmesi gerekir.

Hasta yapılacak işlemlerle ilgili olarak kendisinden beklenenleri doğru olarak anlayıp anlamadığını bildirmelidir.

Önerilere Uyma

Hasta, ilke olarak, doktoru tarafından önerilen tedavi planına uymakla, ayrıca doktorunun talimatları doğrultusunda hemşireler ve ilgili sağlık personelinin bakım planını yerine getirmesini kabullenmekle de yükümlüdür.

Planlanan Tedaviyi Reddetme

Hasta, tedaviyi reddetmesi veya doktorunun talimatlarına uymaması halinde doğacak sonuçlardan kendisi sorumludur.

Tetkik ve Tedavi Giderleri

Hasta, sağlık kuruluşuna müracaat aşamasında, sağlık giderlerinin ne şekilde ve hangi kurum veya kuruluştan karşılanacağını bildirmelidir.

Hasta tedavi nedeni ile yapılan uygulamalar için ödemesi gereken miktarı, kurumun belirlediği süre içerisinde ödemekle yükümlüdür.

Tedavi giderleri, devlet, kamu iktisadi teşekkülleri, bankalar, sağlık sigortaları, SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur gibi üçüncü şahıslarca karşılananlar, tahakkuk edilecek her türlü ücretin ödeneceğini bildiren ve ilgilinin yatmayı hak ettiği sınıfı belirten, bağlı olduğu daireler veya kurumlarca ilgili sağlık kuruluşlarına yazılmış bir yazı veya sevk kağıdını getirmelidirler.

Acil tedavi gerektiren durumlarda hasta veya kanunen yetkili temsilcisi, hastanın kurumundan alacağı yazıyı sonradan getirmelidir.

Ücretsiz tedavi hakkı olanlar, bu haklarını belgelerle kesinleştirmelidirler.

Sağlık Kuruluşu Kural ve Uygulamaları

Hasta, tedavi ve davranışı ile ilgili, bulunduğu sağlık kuruluşu kural ve uygulamalarına uymalıdır.

Hasta Sağlık Bakanlığı ve diğer sosyal güvenlik kurumlarında belirlenen sevk zincirine uymalıdır.

Hasta; randevulu hizmet veren bir sağlık tesisinden yararlanıyorsa randevunun tarih ve saatine uyması ve değişiklikleri ilgili yere bildirmesi gerekir.

Hasta, sağlık kurum ya da kuruluşu tarafından belirlenen kural ve uygulamalara uymaması, yapılan uyarıları dinlememesi, gereken tetkik ve tedaviyi yaptırmaması (hastalığının verdiği bilinç kaybı ve ıstırap halleri hariç) ve diğer hastaların şikayet ve rahatsızlığına sebep olması halinde, yetkili doktorun teklifi ve kurum amirinin onayı ile, sağlık kuruluşundan çıkarılabileceği hususunda, sağlık kuruluşuna yatış aşamasında bilgilendirilmeli ve kendisi de uyacağını yazılı olarak taahhüt etmeli ve imzalamalıdır.

Saygı Gösterme

Hasta, diğer hastalar ve ziyaretçileri ile hastane personelinin haklarına saygı göstermek zorundadır.

Hasta, sağlık kurum ya da kuruluşu içindeki hastaları tehlikeye sokan gürültü, ve ziyaretçi sayısının fazlalığı gibi durumlarda sağlık kuruluşu yönetiminin alacağı tedbirlere uymalıdır.

Hasta ve yakınları hastane yönetiminin belirlediği yerler dışında hastane ve eklentilerinde sigara vb. ürünleri kullanamaz.

Bulaşıcı Hastalık Hali

Bulaşıcı hastalık şüphesi veya teşhisi olan hasta, doktorunun sakınca olmadığını belirtir izni olmadıkça, taburcu olmayı istememelidir.

Uygun İstek

Hasta, doktoru tarafından uygun görülmeyen ve tedavi planında

bulunmayan herhangi bir ilacın verilmesini ya da uygulama yapılmasını istememelidir.

Hasta Ziyaretçisi

Hastalar ziyaretçilerini, sağlık kuruluşu tarafından belirlenen kurallar çerçevesinde kabul etmelidir.

Bilinci yerinde olan hasta, aşağıdaki konularda sağlık kurum ya da kuruluşu görevlilerine yardımcı olmalıdır:

- Ziyaretçisinden, herhangi bir şekilde, yiyecek ve içecek getirilmesini istememeli ve getirilene de kabul etmemelidir.

- Aynı anda mümkün olduğu kadar az ziyaretçi kabul etmelidir.

- Ziyaretçilerine, gereğinden fazla kalmamaları konusunda uyarıda bulunmalıdır.

- Ziyaretçilerinin kendisine ya da diğer hastalara ait eşyaları kullanmaması ve hasta yataklarına oturmasının engellenmesi konusunda yardımcı olmalıdır.

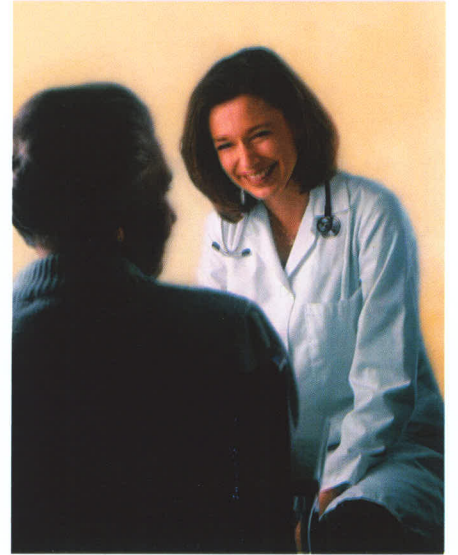
Tazmin Sorumluluğu

Hasta, kusurlu kullanım veya kasıtlı olarak sağlık kuruluşunun demirbaş veya sarf malzemelerine verdiği zarar ve ziyarı tazmin etmelidir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Tüm insanlar gibi hastaların da hakları ve sorumlulukları vardır. Sağlıklı bir toplum olma yolunda çağdaş seviyeyi yakalayabilmemiz için gerek bireysel olarak gerekse kurumsal olarak tüm paydaşların hak ve sorumluluklarının bilincinde olarak hareket etmesi gereklidir. Kısa vadede resmi otoritelerin hastaların sadece haklarını değil sorumluluklarını da vurgulamaları ve hak ihlallerinin çoğu kez kişilerden değil içinde bulunulan sağlık sistemi ve sağlık kurum ve kuruluşlarının özelliklerinden kaynaklandığını göz ardı etmemeleri, dolayısıyla öncelikle bunları çözmeleri gerekmektedir. Uzun vadede ise

“ Yeterli bilgiye sahip her birey farklı tedavi işlemleri ve tedavi verecek kişiler arasında özgürce seçim yapma hakkına sahiptir ”

başta tıp fakülteleri olmak üzere tüm sağlık eğitimi kurumlarında müfredatın sağlık çalışanlarının eğitimi sırasında hasta ve sağlık çalışanlarının hak ve sorumluluklarının da öğretildiği biçimde değiştirilmesi, hasta ve yakınlarına örgütlenme ve bu örgütlerin sağlık kurum ve kuruluşlarında temsil edilme kolaylığı tanınması da yararlı olacaktır.